

Simone van der Vlugt

De bastaard van Brussel

δ

Met dank aan dr. hist. Johan Decavele, departementshoofd Cultuur bij de stad Gent, aan wie ik een schat aan informatie te danken heb over het leven van Lamoraal van Egmond en over Brussel in de zestiende eeuw.

Copyright ©2022 Uitgeverij Dyslexion, Deventer

ISBN 9789463245555

NUR 283

Papier met FSC-certificaat

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Dyslexion, Postbus 583, 7400 AN Deventer

Dit boek verscheen eerder als reguliere uitgave bij Uitgeverij Lemniscaat b.v., Rotterdam
© Simone van der Vlugt, 2020

Dit boek is gebaseerd op de vierde, volledig herziene druk, 2020

Dit boek is uitgegeven in het lettertype Dyslexie.
Kijk op www.dyslexiefont.com voor meer informatie.

Voor meer informatie of bestellen
ga je naar www.dyslexion.nl

Hoofdstuk 1

BRUSSEL, DECEMBER 1565

Het gerommel van de houten schutsels, het gestamp van soldatenlaarzen en het rumoer van passanten heeft de hele ochtend geklonken. Nu is de besneeuwde Grote Markt van Brussel afgezet om de bevolking te beletten de stapels takkenbossen in het midden van het plein weg te slepen. Vijf sinistere staken verrijzen, als beschuldigende vingers. Het is weer zover, denkt Crispijn terwijl hij langs de houten gildenhuizen over de Grote Markt loopt. Wie zullen ze vandaag de brandstapel opsleuren?

Zo snel mogelijk loopt hij langs de plankenafzetting naar de eerste de beste zijstraat. Maar het valt niet mee om van de Grote Markt weg te komen; bij iedere aanpalende straat wordt de doorgang versperd door groepen mensen met dreigende gezichten, woedende ogen en gebalde vuisten. Mensen die hun verontwaardiging over de brandstapels uiten, die hun stemmen niet dempen, zodat hun protesten luid in de straatjes weerklinken. Crispijn probeert zich langs de samengepakte lijven heen te wringen. Voetje voor voetje schuifelt hij door de groep Brusselaars, die steeds heftiger gaat praten en steeds feller naar het stadhuis kijkt. Een paar weken geleden heeft een vijftienjarige jongen, Gilles van Wesenbeke, tijdens de communie in de Sint-Goedelekerk de hostie op de grond gegooid en onder zijn voeten vertrapt. ‘Het lichaam van Christus! Volgens mij is het niet meer dan een plakje ouwel!’ hoonde hij.

Er was een diepe stilte gevallen, die verbroken werd door woedende katholieken die Gilles de weg naar de deur versperden en hem overdroegen aan de baljuw. De baljuw kon niet veel anders doen dan de jongen aanhouden en in het gevang werpen. Op heiligschennis staat een strenge straf, geseling of verbanning, maar de overwegend lutherse schepenen waren vrij mild en kwamen overeen gevangenisstraf uit te spreken. Tot Pieter Titelmans,

een fanatieke katholieke inquisiteur, in Brussel verscheen en alle antikatholieke misstappen eens onder de loep nam. Gilles kreeg spoedig gezelschap van vele anderen en vandaag zal hij met zijn leven boeten op een van de brandstapels. Crispijn kent Gilles niet persoonlijk, maar bij de gedachte aan wat de jongen straks moet doormaken, voelt hij zijn maag omdraaien.

Hij gaat nooit kijken naar de executies, hij denkt er niet aan. Executies in het openbaar hebben hem nooit aangetrokken en hij begrijpt niet veel van de sensatie en de opwinding die zijn stadgenoten doen toestromen. Alsof het kermis is, denkt hij wrang.

Het beste dat hij voor Gilles en de andere veroordeelden kan doen, is wegblijven. Dat is immers helemaal niet wat de strafrechtelijke macht van Brussel met de openbare executies voor ogen heeft; ze moeten als waarschuwing dienen voor de toeschouwers om niet dezelfde misstappen te begaan. Een volstrekt verlaten Grote Markt zou een prachtig protest zijn. Veel van zijn vrienden en kennissen denken daar precies zo over, maar helaas niet iedereen. De meeste Brusselaars willen, al zijn ze tegen de verbrandingen, toch niets van het schouwspel missen. Uiteindelijk lukt het Crispijn de Grote Markt af te komen, maar halverwege de Hoedenmakerstraat loopt hij vast op een kluwen dringende, duwende mensen die allemaal op tijd willen zijn voor de terechtstellingen. Met veel moeite wringt hij zich tussen de mensen door, zijn blik gericht op het uithangbord in de verte, met het opschrift AU BRASSEUR. Hij worstelt zich ernaartoe, gaat naar binnen en gooit opgelucht de deur achter zich dicht.

De geur van hop en gistend bier drijft hem troostrijk tegemoet. Thuis. Dit is zijn veilige haven. Hij loopt naar de toog van de kleine taveerne die hij naast de brouwerij drijft, pakt een kannetje van roodgebakken aardewerk, houdt het onder het biervat achter de toonbank, trekt de stop eruit en laat het gouden vocht in het kannetje stromen. Niet te veel – dit is geen dunbier. Dit is zijn eigen krachtige brouwsel, *lambic*,

waar Brusselaars met goede smaak speciaal voor komen. Hij is nog niet zo lang geleden begonnen met het brouwen van dit bier, dat een speciale bereiding vereist. Een paar slokken, dat is precies wat hij nu even nodig heeft.

‘Wat zie jij er bescheten uit?’ Stina komt uit de kelder omhoog stommelen en blijft bovenaan de trap staan. Haar volumineuze lichaam heeft moeite met de steile klim en haar boezem gaat op en neer terwijl ze op adem staat te komen. Ze veegt een rode krul uit haar gezicht en kijkt met gefronste wenkbrauwen naar Crispijn. ‘Wat is er aan de hand?’

‘Ze gaan weer branden.’

Stina slaat haar hand voor haar mond. ‘Heer in de hemel!’

Crispijn laat zich op een stoel zakken en zet het kannetje lambic voor zich neer.

‘Hoeveel zijn het er deze keer?’ fluistert Stina.

‘Vijf.’

‘O mijn god... Ik had gedacht dat de magistraat van Brussel de gevangenen wel zou laten lopen. Dat deden ze vroeger ook altijd. Wat hebben ze nou helemaal misdaan dat ze de doodstraf moeten krijgen?’

‘De magistraat zal ook wel van plan zijn geweest om ze vrij te laten,’ zegt Crispijn. ‘Tot Titelmans opdook. Nu moeten de schepenen wel streng vonnissen, als ze zelf niet op de brandstapel terecht willen komen.’

Pieter Titelmans is een deken uit Ronse en hij is als algemeen inquisiteur aangesteld door wijlen keizer Karel. In korte tijd is Titelmans erin geslaagd iedere ziel in Vlaanderen ineen te doen krimpen als alleen maar zijn naam wordt genoemd.

Door de volmachten van de keizer, en nu van koning Filips, heeft hij het recht om iedereen die hij ervan verdenkt niet katholiek te zijn te arresteren, te ondervragen en te berechten. En berechten doet hij. Overal in het land staan galgen, roken de brandstapels en zitten de gevangenen vol met verdachten van het lutherse geloof.

De nieuwe leer van Maarten Luther, hoogleraar aan de universiteit van Wittenberg, heeft zich snel verspreid sinds

hij in 1517 vijfennegentig punten van kritiek op de plaatselijke kerkdeur vastnagelde. Zijn afkeer van de misstanden in de katholieke kerk werd spoedig door duizenden gedeeld.

Duitse marskramers verspreidden zijn geschriften in de Nederlanden, die ook daar spoedig in het diepste geheim gedrukt werden. Niet lang daarna vonden op de Grote Markt te Brussel de eerste ketterterechtstellingen plaats.

Zwijgend zitten Crispijn en Stina tegenover elkaar, het bierkannetje tussen hen in. Het bier lijkt opeens lauw en smaakloos en Crispijn schuift het kannetje van zich af.

De gedachte aan de ketterverbrandingen die vandaag staan te gebeuren maakt hem misselijk. Hij zou intussen gewend moeten zijn aan die galgen, schavotten en brandstapels, maar het went nooit.

Zijn blik gaat naar het kruis met Jezus aan de wand tegenover hem. In ieder vertrek hangt zo'n kruis. Omdat hij katholiek is, maar ook om dat te kunnen aantonen. Dit zijn geen tijden om daar licht over te denken. De inquisitie, geleid door Titelmans, kan zomaar binnenvallen. En al valt in veel gevallen tijdens zo'n huiszoeking niet te bewijzen dat de bewoners er lutherse denkbeelden op nahouden, het ontbreken van katholieke symbolen kan je op z'n minst op verbanning uit de stad komen te staan.

Het geluid van een deur die open- en dichtgaat, gevolgd door een lichte stem, haalt Crispijn uit zijn sombere gepeins. Hij kijkt over zijn schouder en ziet Eva, Stina's elfjarige dochttertje, in de gelagkamer staan met een mand vol verse labberdaan en stokvis.

'Er staan weer mensen op de brandstapel,' zegt ze.

'Ja, ga vandaag maar niet meer naar buiten,' zegt Stina terwijl ze de mand vis van haar dochter overneemt. 'Die verbrandingen zouden wel eens op opstootjes kunnen uitdraaien. Ga de was maar vouwen, daar ben ik vandaag niet aan toegekomen.'

Bezorgd kijkt Crispijn het meisje aan. 'Heb je staan kijken? Nee toch?'

'Nee, ik ben meteen doorgelopen.' Onder haar witte kapje lijkt

Eva's bleke sproetengezichtje nog witter dan anders.

‘Onze schepenen zijn zelf ook luthers. Waarom dóén ze er dan niets tegen?’ barst ze opeens los.

‘Dat durven ze niet,’ zegt Crispijn.

‘Nee, ik denk niet dat het verstandig is om Titelmans te vertellen dat ze diep in hun hart ook luthers zijn,’ beaamt Stina.

Bezorgd kijkt Eva van de een naar de ander. ‘Titelmans weet toch niet dat wij ook niet katholiek zijn?’

's Avonds zit de taveerne vol als altijd, maar de stemming is gedrukt. De gesprekken vallen meermalen stil en in diverse hoekjes zitten mannen met de hoofden dicht bij elkaar te mompelen.

Stina tapt, loopt met kroezen en kruiken rond. Het is niet alleen de lambic maar ook Stina's ronde lichaam dat de mannen naar Au Brasseur trekt. Ze lacht en schertst, laat zich op schoot trekken en in haar hals zoenen, en nu en dan verdwijnt ze met een klant naar achteren.

Laat op de avond loopt de gelagkamer langzaam leeg. Een voor een wankelen de mannen naar buiten, de koude avondlucht in. Wat blijft is de dranklucht, de omgevallen kannen, het gemorste bier, de wijn op de houten vloer en de stompjes van de kaarsen in de blakers.

Het is niet zijn gewoonte om te drinken als hij werkt, maar vanavond heeft hij dat wel gedaan. Beneveld staart Crispijn voor zich uit. Hij zit aan een tafel die te smerig is om aan te raken, maar zonder zich daar druk over te maken legt hij zijn armen neer en laat zijn hoofd erop rusten.

‘Allee, jij gaat hier niet zitten slapen! Kom op. Naar boven met jou.’ Stina slaat haar armen om hem heen en sjort hem omhoog. Terwijl Crispijn naar de trap wankelt hoort hij haar zachtjes praten, zonder te verstaan wat ze zegt. Op de een of andere manier slaagt hij erin zonder ongelukken boven te komen, maar het is niet zijn eigen bedstee waarin hij belandt. Hij ruikt Stina's geur op het kussen en in de dekens. Hij ruikt haar geur overal – in haar rode haren, op haar zachte lippen en blote huid. Het is niet de eerste keer dat hij in haar bedstee belandt, en net

als de vorige keren spreken ze er de volgende ochtend met geen woord over.

Hoofdstuk 2

Zijn moeder is zeven jaar geleden overleden, toen hij dertien jaar was, zijn vader heeft hij nooit goed gekend. Hoste Matsijs, zijn pleegvader, was meesterbrouwer. Hij was al op leeftijd toen hij met Crispijns moeder trouwde en Crispijn heeft de teruggetrokken, wat brommerige man nooit als zijn vader beschouwd. De enige gesprekken die ze voerden, waren zaken die de brouwerij aangingen.

Van Hoste leerde Crispijn het brouwersvak en na zijn overlijden, nu twee jaar geleden, erfde hij Au Brasseur. Zijn moeder was toen al vijf jaar dood. Geraakt door een zwaard na het bezoeken van een hagenpreek. Een bijeenkomst van de lutheranen buiten de muren van Brussel was onverwacht verstoord door de baljuw van de stad, die met een troep soldaten de gelovigen had overvallen en uiteengejaagd.

Op zijn dertiende interesseerde Crispijn zich nog niet erg voor Hostes verhandelingen over het geloof. Hij trok er liever op uit met zijn vrienden, maar soms ontkwam hij er niet aan om te luisteren. Hoste was een weinig spraakzaam man, behalve als het ging over zaken als reizen en theologie. En hij had vele reizen gemaakt, onder andere door het Heilige Roomse Rijk, en hij was er trots op de beroemde Maarten Luther te hebben gekend. Sterker nog, volgens Hoste waren ze bevriend geweest, al geloofde Crispijn dat maar half. Het leek hem waarschijnlijker dat zijn pleegvader Maarten Luther een keer had ontmoet, waarbij ze een paar beleefde woorden hadden uitgewisseld.

Hoste deelde Luthers overtuigingen. Tijdens lange winteravonden, als ze in de binnenhaard bij het vuur zaten, kon hij opmerkingen maken en verhalen vertellen waarvoor Crispijn demonstratief zijn vingers in zijn oren stopte. Het waren overtuigingen die zijn pleegvader rechtstreeks naar de hel zouden brengen, vreesde Crispijn. Door er alleen maar naar te luisteren zouden zijn moeder en hij al hetzelfde gevaar lopen.

‘Moeder,’ had hij op een keer wanhopig gezegd, ‘zie je niet waar

hij mee bezig is? Hij vergiftigt je gedachten met ketterse ideeën. In het geniep is hij luthers en hij wil dat wij het ook worden. Hij zal ons alle drie op de brandstapel brengen!’

‘Crispijn...’ Godelieve sloeg de bijbel dicht en boog zich naar haar zoon toe om zijn hand te pakken. ‘Hoste probeert je iets duidelijk te maken waar wij al heel lang over spreken. Hij heeft een bepaalde kijk op het geloof die in mijn oren heel overtuigend klinkt. Hij wil terug naar de oorsprong, naar het allereerste begin, toen Jezus Christus nog op aarde rondliep en het enige ware geloof verkondigde. In de loop der eeuwen zijn we daarvan afgedwaald, maar er is een beweging op gang gebracht die ernaar terug wil keren.’

‘De lutheranen,’ zei Crispijn.

‘De lutheranen, ja. En de calvinisten horen daar ook bij, maar weer op hun eigen manier.’ Ze zweeg even, duidelijk in tweestrijd of ze verder zou gaan. ‘Misschien is het nog te vroeg om je daarbij te betrekken,’ zei ze ten slotte. ‘Je bent nog zo jong, en je mag Hoste niet. Dat helpt ook niet erg.’

‘Wat heeft dat er nou mee te maken.’

‘Veel,’ zei Godelieve. ‘Je bent op een leeftijd dat je over alles een eigen mening hebt, en het liefst een heel andere dan die van ons.’

‘Dat is niet waar,’ zei Crispijn moeizaam. Praten deed opeens een beetje pijn, alsof hij de woorden uit zijn keel moest wringen.

‘Wij hebben altijd dezelfde ideeën gehad. Jij bent het die verandert, moeder. Niet ik.’

Godelieve leunde naar achteren in haar stoel en zuchtte.

Ze keek neer op de gesloten bijbel en zei: ‘Misschien wel...

Ja, je hebt gelijk; ik ben veranderd. Maar neem dat Hoste niet kwalijk, lieverd. Hij heeft me heel nieuwe inzichten gegeven die veel voor me betekenen.’

‘Wat betekent het dan voor je? Wat heeft het je gegeven?’

‘Mijn vrijheid.’

‘Je vrijheid?’ vroeg Crispijn niet-begrijpend.

Godelieve stond op en legde de bijbel in de kast. ‘We praten er later nog wel eens over. Als je wat ouder bent. Je bent nu op